

CECYLIA KUTA
OBBH IPN Kraków

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA „»ZA WASZĄ I NASZĄ WOLNOŚĆ«”. 30. ROCZNICA POWSTANIA AUTONOMICZNEGO WYDZIAŁU WSCHODNIEGO SOLIDARNOŚCI WALCZĄCEJ”, KRAKÓW, 23–24 MAJA 2018 ROKU

W dniach 23–24 maja 2018 r. w Krakowie odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pod hasłem „Za waszą i naszą wolność” poświęcona działalności Autonomicznego Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej (AWWSW) z okazji 30. rocznicy jego powstania. Jej organizatorami byli Oddział IPN w Krakowie i Biuro Prezesa IPN, a koordynatorami całego przedsięwzięcia dr Cecylia Kuta z Oddziału IPN w Krakowie i Piotr Sieczkowski z Biura Prezesa IPN. Obrady odbywały się w Auli Wielkiej Akademii Ignatianum w Krakowie przy ul. Mikołaja Kopernika 26.

Na krakowską konferencję przybyli z całej Polski działacze Solidarności Walczącej (SW), którzy na przełomie 1987 i 1988 r. podjęli współpracę z dysydentami różnych narodów ZSRS. Wśród gości znaleźli się: przywódca SW, a obecnie marszałek senior Sejmu RP, Kornel Morawiecki, założyciele Autonomicznego Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej: Jadwiga Chmielowska, wcześniej działaczka Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego (NSZZ) „Solidarność” Regionu Śląsko-Dąbrowskiego, oraz Piotr Hlebowicz, działacz NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, jak również przedstawiciele regionalnych i zagranicznych komórek AWWSW. Wysoką frekwencją konferencja cieszyła się także wśród zagranicznych partnerów działaczy AWWSW, których państwa wchodziły niegdyś w skład Związku Sowieckiego: Armeńczyków, Azerbejdżan, Białorusinów, Czeczenów, Estończyków, Gruzinów, Litwinów, Łotyszy, Rosjan i Ukraińców. Nazwiska wielu z nich jako przywódców swoich społeczności lub

antyrosyjskich dysydentów do dziś są obecne na pierwszych stronach gazet czy serwisów informacyjnych. Na konferencji obecni byli również ambasador i minister pełnomocny Gruzji w Polsce Ilia Darchiashvili oraz przewodniczący Zarządu Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność” Wojciech Grzeszek. Obrady toczyły się w języku polskim i rosyjskim.

Konferencję otworzyli: rektor Akademii Ignatianum w Krakowie o. prof. dr hab. Józef Bremer SJ, prezes IPN dr Jarosław Szarek i współprzewodniczący AWWSW Piotr Hlebowicz.

Rektor Bremer zwrócił uwagę, że konferencja ma na celu przypomnienie jednej z najbardziej interesujących struktur niepodległościowych ostatniej dekady PRL, jaką była Solidarność Walcząca. Nadmienił, że powstała ona w 1982 r., a tym, co ją wyróżniało spośród innych organizacji i środowisk opozycyjnych, była dewiza „My chcemy władzę pozbawić władzy”. Celem SW nie było bowiem reformowanie systemu PRL, budowa socjalizmu z ludzką twarzą, ale odrzucenie reżimu i zbudowanie na jego gruzach wolnej i suwerennej Rzeczypospolitej. Rozumiejąc sytuację geopolityczną, od początku swego istnienia SW prowadziła akcję na rzecz samostanowienia narodów w byłym ZSRR. Rektor wspomniał, że AWWSW, który powstał w 1988 r., był specjalną komórką przeznaczoną do kontaktu ze Wschodem i do wspierania ruchów dysydenckich w republikach ZSRS. Polacy i współpracujący z nimi mieszkańcy tych republik pragnęli tego samego – niepodległości. Ojciec profesor stwierdził, że ta wyjątkowa garstka ludzi, wspomagając dążenia niepodległościowe swoich przyjaciół ze Wschodu, wywarła znaczący wpływ na kształt Europy Środkowej i była katalizatorem upadku komunistycznego imperium. Podkreślił, że współpraca między SW a działaczami niepodległościowymi w sowieckim imperium miała siłę kruszenia komunistycznych kajdan, siłę pozwalającą przywrócić wolność Europie.

Zanim jeszcze prezes IPN dr Jarosław Szarek zabrał głos, dyrektor Oddziału IPN w Krakowie dr hab. Filip Musiał odczytał list prezesa Rady Ministrów Mateusza Morawieckiego do uczestników konferencji. Premier podziękował w nim jej inicjatorom za podjęcie ważnego zagadnienia z dziejów najnowszej historii. Wyraził swoją wdzięczność dla współtwórców i członków AWWSW. Pisał: „Działając w Autonomicznym Wydziale Wschodnim, budowaliście solidarność między narodami. Byliście zdecydowani podjąć bezkompromisową walkę. Rozpoczynając od wymiany informacji i umieszczania ich w podziemnej prasie, nawiązaliście kontakty z opozycją w ZSRR i odradzającymi się polskimi stowarzyszeniami. Wspierając ruchy niepodległościowe w sercu sowieckiego imperium, wcielaliście w czyn hasło »Za waszą i naszą wolność«. Nagłaśnialiście akty łamania praw człowieka i represji, przerzucaliście podziemne gazety i sprzęt poligraficzny, uczestniczyliście w demonstracjach i akcjach protestu. Odegraliście aktywną rolę w przełomowych dla niepodległości Litwy wydarzeniach styczniowych 1991 roku. Podjęliście sprawę repatriacji naszych rodaków z terenu Kazachstanu, Syberii, Kaukazu. Na naszych oczach historia tamtych dni staje się legendą. Dziś, w trzydziestą rocznicę powstania Autonomicznego Wydziału Wschodniego SW, wszystkim wspianym ludziom – bohaterom naszej wolności – mam zaszczyt i obowiązek podziękować. Dziękuję działaczom, ale także współpracownikom i przyjaciołom AWW wspierają-

KONFERENCJE

cym wydział na dziesiątki sposobów. Bez Was, bez Waszego zaangażowania, nie byłoby wielkiego sukcesu, który jest naszym wspólnym udziałem. Nie byłoby rozpadu Związku Radzieckiego, nie byłoby wolnej Polski, wolnej Europy”.

Prezes IPN dr Jarosław Szarek, otwierając konferencję, stwierdził, że SW nie zakończyła swej misji. Podkreślił, że dziś potrzeba solidarności pamięci o losach narodów w tej części Europy, bo prawda o tym w Europie Zachodniej jest nieznaną. Piotr Hlebowicz zwrócił natomiast uwagę, że współpraca i przyjaźń z ludźmi z byłych republik Związku Sowieckiego, które narodziły się trzydzieści lat temu, trwa do dnia dzisiejszego.

W pierwszym panelu prowadzonym przez dr Cecylię Kutę referaty wygłosili: Łukasz Sołtysik (Oddział IPN we Wrocławiu), Artur Adamski (badacz niezależny) i Adam Gliksman (doktorant UJ, zastępca przewodniczącego-sekretarz Zarządu Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność”). Pierwszy z referentów omówił struktury SW funkcjonujące w latach 1982–1990. Przypomniał, że podziemna SW została założona w czerwcu 1982 r. przez Kornela Morawieckiego i że do jej powstania przyczynił się spór we wrocławskim Regionalnym Komitecie Strajkowym. Morawieckiemu nie odpowiadała taktyka walki z systemem wypracowana i przyjęta przez Tymczasową Komisję Koordynacyjną NSZZ „Solidarność”. Celem stworzonego przez niego ruchu była walka o Polskę niezależną i solidarną, walka z systemem komunistycznym, który należało za wszelką cenę obalić i wprowadzić system demokratyczny. Starano się, by objął on swoim zasięgiem także inne państwa Europy Środkowej oraz narody i republiki Związku Sowieckiego. Solidarność Walcząca dążyła do bezkompromisowego odsunięcia od władzy komunistów i wycofania wojsk sowieckich z Polski oraz pozostałych państw demoludów, a także wspierała podziemne struktury zakładowe i terytorialne „Solidarności”. Referent przypomniał, że SW była organizacją ogólnopolską, którą tworzyła federacja autonomicznych oddziałów i grup ściśle lub luźno współpracujących z centralą wrocławską. Wspomniał o różnych formach działalności SW: kolportażowej, wydawniczej, drukarskiej.

Kolejny prelegent, Artur Adamski, omówił wyjątkową formę działalności konspiracyjnej SW po wprowadzeniu stanu wojennego. Podkreślił kilka elementów wyróżniających SW na tle innych struktur opozycyjnych. Na pierwszym miejscu wymienił koncepcję, jakość i doświadczenie w rzemiośle konspiracyjnym, na drugim – program polityczny. Referent postawił tezę, że program SW był jedynym rzeczywistym programem politycznym sformułowanym przez opozycję. Trzecim elementem wyróżniającym SW – według Adamskiego – było podniesienie przez nią celów wyrażonych hasłem „Za waszą i naszą wolność”, którego korzenie sięgają czasów konfederacji barskiej, a w formułę insurekcyjnego hasła ujęte zostały przez Joachima Lelewela w okresie powstania listopadowego. Kolejnym elementem były formy organizacji konspiracyjnej i szeroka platforma ideowa. Solidarność Walcząca skupiała przedstawicieli różnych środowisk: konserwatystów, socjalistów i narodowców. Byli to ludzie odmiennych poglądów, ale zjednoczeni jednym celem: bezwzględnego rozbicia systemu komunistycznego i pełnej niepodległości Polski, i nie tylko Polski. Inną cechą stanowiącą o wyjątkowości SW była działalność na szerszą skalę bez znacznego finansowania zewnętrznego. Do organizacji nie trafiała bowiem żadna pomoc kierowana za pośrednictwem Biura Koordynacyjnego NSZZ „Solidarność” za Granicą z siedzibą w Brukseli. Następną cechą SW był wyjątko-

wy imperatyw moralny. Zdaniem prelegenta Kornel Morawiecki i większość działaczy SW wychodzili z założenia, że polityka przede wszystkim musi być słuszna, a dopiero w drugiej kolejności skuteczna.

Panel zakończyło wystąpienie Adama Gliksmana przedstawiające genezę i główne aspekty działalności AWWSW. Referent omówił sześć obszarów działania tej organizacji. Pierwszym i najważniejszym celem Wydziału było gromadzenie i opracowywanie informacji o sytuacji w ZSRS, drugim – nawiązywanie bezpośrednich kontaktów na Wschodzie i wyjazdy na Wschód, trzecim – działalność informacyjna przez kolportowanie wydawnictw za wschodnią granicę, czwartym – prowadzenie szkoleń poligraficznych z udziałem osób ze Wschodu, piątym – badanie sytuacji Polaków w ZSRS i docieranie do środowisk w tym rejonie, szóstym – ułatwianie kontaktów przedstawicieli tamtejszych środowisk niepodległościowych z polskimi politykami. Gliksman scharakteryzował funkcjonowanie biur AWWSW w Krakowie i Warszawie. Na koniec zwrócił uwagę, że działalność AWWSW przez lata była niedoceniana. Jego rolę dostrzegła jedynie Litwa, która w 2009 r. przyznała działaczom SW wysokie odznaczenia państwowe. Krótka dyskusja zamykająca panel toczyła się głównie wokół niektórych tez zawartych w referacie Łukasza Sołtysika.

Drugi panel poświęcony był różnym aspektom działalności Solidarności Walczącej i jej Autonomicznego Wydziału Wschodniego. Prowadziła go dr Monika Komaniecka-Łyp (Oddział IPN w Krakowie). Pierwszy referat w tej części konferencji pt. „Europa Środkowo-Wschodnia w publicystyce Solidarności Walczącej” wygłosił dr Grzegorz Waligóra (Oddział IPN we Wrocławiu). Referent w kilku punktach przedstawił główne założenia programowe SW, które były związane z Europą Środkowo-Wschodnią. Zwrócił uwagę, że SW skupiała „opozycję radykalną, która zakładała walkę z komunizmem aż do jego obalenia”. Jej przedstawiciele wychodzili z założenia, że komunizm nie jest problemem tylko Polski i krajów Europy Środkowo-Wschodniej, lecz także innych państw. Doktor Waligóra zaprezentował komentarze, jakie pojawiały się w prasie SW odnośnie do pierestrojki w ZSRS. Stwierdził, że zainteresowanie tematyką wschodnią towarzyszyło środowisku, które utworzyło SW, jeszcze przed jej powstaniem. Przypomniał posłanie do ludności Europy Środkowo-Wschodniej z 1981 r. oraz postulat programowy SW o nienaruszalności granic. Według przedstawicieli SW cała Europa Środkowo-Wschodnia w wyniku porozumienia w Jałcie została zdradzona i znalazła się w obozie wrogim demokratycznej Europie. Doszło wówczas do niesprawiedliwych przesunięć granic. Dlatego też SW w swojej publicystyce przypominała, że walka o wybicie się na niepodległość wszystkich krajów i narodów powinna być ważniejsza od podnoszenia kwestii terytorialnych. Prelegent wspominał, że SW wykazywała się dużym wyczuciem realiów geopolitycznych i broniła konsekwentnie w publicystyce postulatu nienaruszalności granic. W publikacjach SW zwracano też uwagę na prawo samostanowienia narodów, prawo do posiadania własnego narodu także krajów, które znalazły się w granicach ZSRS. Na łamach prasy SW starała się również wskazywać, że rozliczanie nie jest najważniejszym punktem polityki wschodniej.

Drugim mówcą tej części konferencji był dr Janusz Borowiec (Oddział IPN w Rzeszowie), który wygłosił referat pt. „Organizowanie przerzutu podziemnych wydaw-

KONFERENCJE

nictw do Ukrainy przez oddział rzeszowski Solidarności Walczącej”. W swoim wystąpieniu omówił również działania Służby Bezpieczeństwa wobec SW.

Ostatni w tym panelu był referat pt. „Problematyka państw Europy Środkowej i Wschodniej na łamach prasy Solidarności Walczącej wydawanej w Poznaniu”, wygłoszony przez dr. Przemysława Zwiernika (Oddział IPN w Poznaniu). Według ustaleń tego badacza na terenie Wielkopolski SW wydawała 11 tytułów pism podziemnych. Doktor Zwiernik zaznaczył, że nie wszyscy redaktorzy czy autorzy artykułów zamieszczanych w poznańskiej prasie SW byli członkami tej organizacji, ale jedynie jej sympatykami. Dlatego też pisane przez nich artykuły nie zawsze odzwierciedlały oficjalne stanowisko organizacji. Prelegent zwrócił uwagę, że problematyka dotycząca państw Europy Środkowo-Wschodniej była wielokrotnie poruszana na łamach czasopism SW w Poznaniu, ale liczba tych publikacji wahała się w poszczególnych latach. W początkowym okresie tych materiałów było niewiele, koncentrowano się głównie na sprawach lokalnych, ogólnopolskich. W okresie późniejszym ich liczba wzrosła, co miało związek z ogólnoswiatowymi wydarzeniami takimi jak polityka Michaiła Gorbaczowa, katastrofa elektrowni atomowej w Czarnobylu czy gwałtowne zmiany w krajach tzw. bloku wschodniego, które nazywane były jesienią narodów. W publikowanych wówczas artykułach próbowano zdefiniować pojęcie „Europa Środkowa”. Materiały takie pojawiały się przede wszystkim w pismach „Czas” i „Czas Kultury”. Doktor Zwiernik nadmienił, że były to publikacje o różnym charakterze literackim, historycznym, politologicznym. Przypominano w nich m.in. historyczne definicje „Europy Środkowej”, dyskutowano o zasięgu terytorialnym, próbowano opisywać aktualną sytuację w regionie, zwracano uwagę na kryzys ekonomiczny. W miarę jak następował dynamiczny rozwój wydarzeń w krajach bloku wschodniego i samym ZSRS, liczba informacji na ten temat w prasie wzrastała. Pisano o różnych inicjatywach opozycyjnych, o demonstracjach Tatarów krymskich, o wydarzeniach na Węgrzech, w Czechosłowacji, na Ukrainie, w Gruzji, o zwalnianiu więźniów politycznych i demonstracjach przeciwko wojnie w Afganistanie.

W kolejnym panelu, prowadzonym przez dr Joannę Lubecką (Oddział IPN w Krakowie), zebrani wysłuchali dwóch referatów. Pierwszy z nich wygłosił badacz niezależny dr Łukasz Wolak. W wystąpieniu zatytułowanym: „Przyczynek do badań współpracy Towarzystwa Solidarność i Wydawnictwa »Pogląd« z Autonomicznym Wydziałem Wschodnim Solidarności Walczącej” zaznaczył, że działalność Towarzystwa Solidarność i Wydawnictwa „Pogląd” do dziś pozostaje mało rozpowszechnioną inicjatywą polskich uchodźców na terenie Berlina Zachodniego. Jeszcze mniej znanym elementem tej aktywności jest współpraca „Poglądu” z AWWSW. Według referenta jednym z powodów tego stanu jest fakt, że opierała się ona w znacznym stopniu na ścisłej konspiracji. To też w zasadniczy sposób przełożyło się na rekonstrukcję relacji „Poglądu” z AWWSW. Referent wspominał, że aktywność Towarzystwa Solidarność koncentrowała się na trzech zasadniczych płaszczyznach: informacja, pomoc dla podziemia, wydawnictwo. Działalność wydawnicza, łącząca się ściśle z dwiema pozostałymi, polegała na wydawaniu pisma „Pogląd” i jego niemieckiego odpowiednika „Meinung”, za pomocą którego informowano społeczeństwo i Polaków na Zachodzie o sytuacji w kraju, demonstracjach poparcia dla „Solidarności”, w tym represjonowanych w stanie wojennym,

oraz na przerzucaniu sprzętu i literatury do PRL. W 1983 r. „Pogląd” zaczął wydawać również tytuły książkowe. Pierwszą publikacją była praca Tadeusza Folka *Prawo azylu*. W sumie w wydawnictwie ukazało się ponad 20 książek o charakterze literackim i publicystycznym, m.in. wiersze i krytyki literackie Leszka Szarugi. Wydawano również tytuły popularnonaukowe, takie jak praca Marka Ciesielczyka *KGB* i Ryszarda Dąbrowskiego *Polska 1976–1982*. Wiele publikacji wydawanych przez „Pogląd” przedrukowywano w kraju w wydawnictwach drugiego obiegu. Doktor Wołak podkreślił, że „Pogląd” był bez wątpienia najsilniejszą polską prosolidarnościową organizacją w latach osiemdziesiątych na terenie Berlina Zachodniego i RFN. Skutecznie wykorzystywano jego pozycję do wspierania podziemia w kraju. Wsparcie, jakiego udzielano krajowi, polegało przede wszystkim na przemyśle do Polski maszyn i materiałów drukarskich, sprzętu nasłuchowego, w tym do podsłuchiwania fal radiowych SB, nadajników radiowych i telewizyjnych. Przez granice przemycano również wydawnictwa książkowe, m.in. paryską „Kulturę”, własne wydawnictwa, a po nawiązaniu współpracy z Niną Karsov literaturę w języku rosyjskim i ukraińskim. Aktywna współpraca z podziemiem w Polsce trwała nieprzerwanie od 1983 do 1990 r. Po powstaniu AWWSW jego przedstawiciele na początku 1988 r. nawiązali kontakt z „Poglądem” w Berlinie Zachodnim. Było to możliwe dlatego, że na terenie tego miasta przebywał Kazimierz Michalczyk, przedstawiciel gliwickich struktur SW, który współpracował z „Poglądem”. Jego kontakty z Jadwigą Chmielowską i Piotrem Hlebowiczem przyczyniły się do nawiązania współpracy i jej regularnego prowadzenia. Referent omówił jeszcze funkcjonowanie kanałów przerzutowych z Berlina Zachodniego na Wschód. Wspomniał, że m.in. dzięki współpracy z „Poglądem” AWWSW przemycił wiele ton książek i sprzętu drukarskiego. Nadmienił też o inwigilacji środowiska „Pogląd” przez SB i Stasi.

Drugi referat pt. „Sekrety obcojęzycznych wersji »Małego konspiratora«” wygłosił również badacz niezależny dr Rafał Brzeski. Mówił o swoich doświadczeniach w tłumaczeniu na język angielski *Małego konspiratora* – popularnego w podziemiu poradnika opracowanego przez Czesława Bieleckiego, Jana Krzysztofa Kelusa i Urszulę Sikorską. *The little conspirator* ukazał się w 1986 r. Tłumaczenia na angielski Rafał Brzeski dokonał pod pseudonimem Roman M. Boreyko (inicjały od Rafał Maria Brzeski) wraz z André YaDeau. Referent przedstawił też, w jaki sposób tekst *Małego konspiratora* został przetłumaczony na język rosyjski i przerzucony do ZSRS. Tłumaczenia w tym wypadku podjęli się Halina i Marek Carowie, a druk zorganizował Jacek Majsak. Przerzut na stronę sowiecką przeprowadzili natomiast Piotr Hlebowicz i Jadwiga Chmielowska.

Przed rozpoczęciem trzeciego panelu głos zabrał przybyły właśnie na konferencję założyciel Solidarności Walczącej, marszałek senior Kornel Morawiecki, który podziękował swoim kolegom z SW za zaangażowanie i pracę w organizacji. Podziękowania skierował również do organizatorów, referentów i uczestników konferencji.

Ostatni panel prowadził dr hab. Henryk Głębocki (Oddział IPN w Krakowie/ /UJ). Pierwszy referat w tej części konferencji wygłosił w języku rosyjskim Alexander Rusetsky – działacz Polonii gruzińskiej, wykładowca w Kaukaskim Instytucie Bezpieczeństwa Międzynarodowego w Tbilisi. W wystąpieniu pt. „Kaukaskie partnerstwo Wydziału Wschodniego Solidarności Walczącej w latach 1989–1991” omówił

KONFERENCJE

on sytuację na Kaukazie pod koniec lat osiemdziesiątych i na początku lat dziewięćdziesiątych. Wspomniał o wsparciu AWWSW udzielonym organizacjom kaukaskim i wzajemnej współpracy.

Jako drugi wystąpił prof. Adas Jakubauskas, politolog, wykładowca na Uniwersytecie Michała Römera w Wilnie, a wcześniej działacz organizacji antykomunistycznych na Litwie. Podjął temat współpracy antykomunistycznych organizacji litewskich i tatarskich z AWWSW. Zwrócił uwagę, że Litwa i pozostałe kraje bałtyckie pod koniec lat osiemdziesiątych miały największe aspiracje niepodległościowe spośród innych krajów tzw. bloku wschodniego. Zapoczątkowało to późniejsze powstanie Ruchu Niepodległości Litwy Sąjūdis, na którego czele stanął Vytautas Landsbergis. Profesor nadmienił o szkoleniach organizowanych dla Tatarów krymskich przez Piotra Hlebowicza i Macieja Ruszczyńskiego. Podkreślił, że współpraca AWWSW z liderami organizacji opozycyjnych na Litwie była bardzo prężna. Wspomniał o działalności Murata Jakubowskiego, Tataro pochodzenia polskiego, który w 1939 r. wyjechał z okupowanej Polski do Stambułu i zaprzyjaźnił się tam z politycznymi liderami Tatarów walczących o odzyskanie Krymu. Mówił też o jego zasługach dla Tatarów krymskich pod koniec lat osiemdziesiątych.

Kolejny referat wygłosił dr Jazep Januszkievicz, białoruski pisarz, poeta, tłumacz, archiwista i archeograf tekstolog. Omówił on współpracę Białoruskiego Frontu Ludowego (Belorusskogo Narodnogo Fronta, BNF) i organizacji Tatarów białoruskich z AWWSW w dobie zmagania o niepodległość Białorusi w latach 1989–1994. Białoruski Front Ludowy powstał w październiku 1988 r. jako organizacja społeczna (oficjalnie „ruch społeczno-polityczny”). Pierwotnie funkcjonował pod nazwą Białoruski Front Ludowy na rzecz Pierestrojki „Odrodzenie”. Impulsem do jego powstania stało się odkrycie przez dwóch archeologów, Zianona Pazniaka i Jauhena Szmyhalowa, masowych grobów w podstołecznej miejscowości Kuropaty. Do zjazdu założycielskiego Białoruskiego Towarzystwa Historyczno-Edukacyjnego Pamięci Ofiar Stalinizmu „Martyrolog Białorusi” doszło 19 października 1988 r. Powołano wówczas komitet organizacyjny Białoruskiego Frontu Ludowego. Opowiadał się on za demokratyzacją społeczeństwa, odrodzeniem narodu i białoruskiej kultury oraz suwerennością kraju. Zjazd założycielski Białoruskiego Frontu Ludowego odbył się 24 i 25 czerwca 1989 r. w Wilnie, ponieważ Sąd Najwyższy Białoruskiej SRR zakazał jego organizacji. Przewodniczącym Białoruskiego Frontu Ludowego został Zianon Pazniak. W pierwszym okresie swojej działalności Białoruski Front Ludowy nie głosił oficjalnie hasła niepodległości Białorusi; ugrupowanie opowiadało się za zawarciem nowej umowy związkowej, przekształcającej Związek Radziecki w luźną federację suwerennych republik. Mimo deklarowanego poparcia dla pierestrojki i „lepszyc sił KPZR”, ruch od początku swojego istnienia miał charakter opozycyjny. Postulat dotyczący wyjścia Białorusi ze Związku Radzieckiego ogłoszono w grudniu 1989 r. w ramach kampanii wyborczej do Rady Najwyższej Białoruskiej SRR. Referent podkreślił, że poparcie udzielane przez AWWSW dla Białoruskiego Frontu Ludowego i wzajemna współpraca trzymały i wspomagały tę organizację. Apelował, by pamiętać o tych osobach i ich działalności.

Jako ostatni wystąpił Snaver Kadyrov, wieloletni więzień polityczny, działacz na rzecz prawa narodu Tatarów krymskich do powrotu na Krym, przewodniczący orga-

nizacji społeczno-politycznej Azałyk. Referent omówił relacje AWWSW z ukraińskimi organizacjami antykomunistycznymi. Podzielił się też swoimi doświadczeniami w tym aspekcie.

Po krótkiej dyskusji uczestnicy konferencji udali się w rejon ulic Zwierzynieckiej i Tarłowskiej, gdzie wzięli udział w uroczystości nadania znajdującemu się tam skwerowi imienia pułkownika Jerzego Turaszewskiego, oficera armii niepodległej Gruzji z lat 1918–1921, a później oficera kontraktowego Wojska Polskiego, odznaczonego za bohaterstwo w bitwie nad Bzurą w 1939 r. orderem *Virtuti Militari*, po II wojnie światowej zamieszkałego w Krakowie, trenera Krakowskiego Klubu Jazdy Konnej. Tablicę z nazwą skweru odsłonił prezydent Krakowa prof. dr hab. Jacek Majchrowski, ambasador Gruzji Ilia Darchiashvili, prezes IPN dr Jarosław Szarek i marszałek senior dr Kornel Morawiecki. Wydarzeniem towarzyszącym konferencji było również otwarcie w krakowskim Centrum Edukacyjnym IPN „Przystanek Historia” okolicznościowej wystawy poświęconej oficerom kontraktowym Wojska Polskiego pochodzenia gruzińskiego.

Drugiego dnia konferencji odbyły się panele dyskusyjne. Pierwszy z nich z udziałem działaczy AWWSW – Jadwigi Chmielowskiej, Piotra Hlebowicza, Kazimierza Michalczyka i Zbigniewa Rutkowskiego – prowadził dr Michał Wenklar (naczelnik OBBH IPN w Krakowie). Uczestnicy panelu dzielili się swoimi wspomnieniami i doświadczeniami w konspiracji oraz podczas wyjazdów z pomocą na Wschód. Kazimierz Michalczyk i Zbigniew Rutkowski opowiadali o przerwaniu wydawnictw i sprzętu poligraficznego. Paneliści mówili też o tym, w jaki sposób starali się umknąć peerelowskim służbom oraz KGB.

Drugi panel poprowadził dr Maciej Korcuć (naczelnik OBUWiM IPN w Krakowie). Wzięli w nim udział współpracownicy AWWSW z Litwy: Adriusz Tučkus i Saulius Pečeliūnas oraz działacz SW Lech Osiak. Tučkus i Pečeliūnas wspominali swoje kontakty z AWWSW, Lech Osiak mówił natomiast o znaczeniu niezależnej poligrafii i swoich doświadczeniach przy druku i kolportażu. Na koniec głos zabrała Ała Dudajewa, żona pierwszego prezydenta Czeczenii Dżochara Dudajewa, która podzieliła się swoimi wspomnieniami i podziękowała organizatorom za zaproszenie na konferencję.

Kolejny panel z udziałem współpracowników AWWSW z Białorusi – Zianona Pazniaka i Ukrainy Snavera Kadyrowa oraz Olesia Szewczenki – prowadził wspomniany już Adam Glikzman. Podobnie jak we wcześniejszej dyskusji prelegenci wspominali swoje kontakty z AWWSW i podkreślali znaczenie współpracy z polskimi przyjaciółmi.

W ostatnim panelu, prowadzonym przez dyrektora Biura Badań Historycznych IPN dr. Pawła Liberego, uczestniczyli współpracownicy AWWSW z Kaukazu i Zakaukazia. Gruzję reprezentował David Berdzenishvili – działacz ruchu narodowyzwoleńczego Gruzji, więzień sowieckich łagrów, były poseł parlamentu Gruzji; Armenię – Paruyr Hayrikyan – znany ormiański opozycjonista antykomunistyczny, więzień polityczny; Czeczenię – Akhyad Idigov – czeczeński opozycjonista, przewodniczący Parlamentu w Czeczeńskiej Republice Iczkeria, po wojnie z Rosją i okupacji przebywający na emigracji we Francji. Paneliści opowiadali o swoich doświadczeniach w działalności opozycyjnej; wspominali, w jaki sposób nawiązali kontakty z AWWSW. Dwudniowe obrady zakończyła burzliwa dyskusja.

KONFERENCJE

Konferencja przyniosła dużo istotnych ustaleń. Pokazała, jak wiele jest jeszcze do zrobienia dla poznania pełnego obrazu historii polskich zmagania z systemem komunistycznym, opisanie dziejów Solidarności Walczącej i Autonomicznego Wydziału Wschodniego, a przede wszystkim międzynarodowych aspektów polskiej walki o wolność w ostatnim dwudziestoleciu XX w.

W referatach i dyskusjach kilkakrotnie zwrócono uwagę, że dyplomacja III RP nie wykorzystwała kontaktów nawiązanych przez AWWSW na Wschodzie. Niektórzy z referentów wskazywali, że brak szerszej wiedzy w społeczeństwie o SW, a zwłaszcza o AWWSW, można tłumaczyć głębokim zakonspirowaniem ich działalności. Działacze podejmowali żywą dyskusję z badaczami, niejednokrotnie polemizując z ustaleniami naukowców. Dotyczyło to m.in. liczebności i układu struktur SW oraz AWWSW, a także skali przeciwdziałania tym strukturom i członkom SW przez komunistyczną Służbę Bezpieczeństwa. Należy mieć nadzieję, że wymiana myśli zainspiruje badaczy i zaowocuje publikacjami naukowymi.

CECYLIA KUTA – historyk, doktor nauk humanistycznych, zatrudniona w Oddziałowym Biurze Badań Historycznych IPN w Krakowie, koordynator Centralnego Projektu Badawczego IPN „Opozycja i opór społeczny w PRL 1956–1989”, członek Komisji Historycznej PAN Oddział w Katowicach oraz Stowarzyszenia Profesjonalistów Informatyki, członek redakcji periodyków naukowych „Pamięć i Sprawiedliwość” i „Zeszyty Historyczne WiN-u”. Zajmuje się badaniami dziejów organizacji katolików świeckich po II wojnie światowej oraz środowisk twórczych i opozycji w PRL. Autorka wielu publikacji naukowych i popularnonaukowych poświęconych najnowszej historii Polski, m.in. książek: „Działacze” i „Pismaki”. *Aparat bezpieczeństwa wobec organizacji katolików świeckich w Krakowie w latach 1957–1989* (Kraków 2009) oraz *Niecenzurowane. Z dziejów drugiego obiegu wydawniczego w Krakowie w latach 1976–1990* (Kraków 2019).

CECYLIA KUTA – historian, PhD in humanities, employer of the Historical Research Office of the INR in Cracow, coordinator of the Central Research Project of the INR “Opposition and social opposition in the PRP in the years 1956–1989”, member of the Committee of History of the Branch of the Polish Academy of Sciences in Katowice and of the Information Professionals Association, member of the editorial boards of scientific journals “Remembrance and Justice” and “Historical Papers of the Freedom and Independence Association”. She conducts research on the history of the organizations of lay Catholics after the Second World War and on creative communities and opposition in the PRP. Author of numerous scientific and popular scientific publications on the contemporary history of Poland, including the books: “Activists” and “Hacks”. *The security apparatus towards the organization of lay Catholics in Cracow in the years 1957–1989* (Cracow 2009) and *The uncensored. From the history of the second publishing circulation in Cracow in the years 1976–1990* (Cracow 2019).